

دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته جامعه‌شناسی

بررسی مقایسه‌ای شیوه‌های گذران اوقات فراغت بین جوانان و بزرگسالان: مطالعه موردی شهر شیراز

بوسیله ی:

ناصر نظریان

استاد راهنما:

دکتر عبدالعلی لهسایی زاده

اساتید مشاور:

دکتر حبیب احمدی

دکتر محمد کریم منصوریان

دیماه ۱۳۸۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظہار نامہ

اینجانب ناصر نظریان دانشجوی رشته ی جامعه شناسی اظہار می کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی از منابع دیگران استفاده کرده ام. نشانی دقیق و مشخصات کامل آنرا نوشته ام. همچنین اظہار می کنم که تحقیق و موضوع پایان نامه ام تکراری نیست و تعهد می نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاورد های آنرا منتشر ننموده و در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامه مالکیت فردی و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: ناصر نظریان

تاریخ و امضا: ۱۳۸۷/۱۰/۹

به نام خدا

بررسی مقایسه ای شیوه های گذران اوقات فراغت بین

جوانان و بزرگسالان: مطالعه موردی شهر شیراز

بوسیله ی
ناصر نظریان

پایان نامه

ارایه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای لازم
برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی
جامعه شناسی
دانشگاه شیراز
شیراز
جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه عالی

دکتر عبدالعلی لهسایی زاده، استاد بخش جامعه شناسی (رییس کمیته).....

دکتر حبیب احمدی، دانشیار بخش جامعه شناسی (مشاور اول).....

دکتر محمدکریم منصوریان، دانشیار بخش جامعه شناسی (مشاور دوم).....

دی ماه ۱۳۸۷

تقدیم بہ افتخار سرزمین مادریم :

پرفسور سکندر امان الہی بہاروند

سپاسگزاری

حال که الطاف الهی شائل حال این حقیر گردید و توانستم این پایان نامه را به پایان برسانم
بر خود واجب می دانم که از اساتید بزرگی از جمله پروفور عبدالعلی لهسایی زاده، دکتر حمید احمدی
، دکتر محمد کریم منصوریان و سازمان ملی جوانان که با حمایت های مالی خود مراد تدوین این پایان نامه یاری
رسانند تقدیر و تشکر نمایم که اگر زحمات این عزیزان نبود هرگز این رساله به سرانجام نمی رسید.
در اینجا بر خود لازم می دانم که از زحمات پدرماد عزیزم تشکر کنم.

چکیده

بررسی مقایسه ایی شیوه های گذران اوقات فراغت بین جوانان وبزرگسالان : مطالعه موردی
شهر شیراز

توسط : ناصر نظریان

توسعه وصنعتی شدن جوامع وقت آزاد زیادی رافراهم کرده است . امروزه ، سرگرمی وگذران اوقات فراغت به عنوان شیوه های موثر ارتقا ذهنی ، فیزیکی وموانع فشارهای اخلاقی به سوء رفتاراجتماعی مورد ملاحظه قرار می گیرد .باتوجه به مسئله درحال توسعه بودن ایران چگونگی گذران اوقات فراغت برای جوانان وبزرگسالان ازاممیت خاصی برخورداراست . هدف ازاین پژوهش بررسی مقایسه ای شیوه های گذران اوقات فراغت بین جوانان وبزرگسالان می باشد . چارچوب نظری این رساله براساس نظریه بوردیو طراحی شده است . روش تحقیق دراین رساله کمی وتکنیک آن پیمایش وابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه می باشد. جامعه آماری شامل جوانان (۱۸ تا ۲۹ ساله) وبزرگسالان (۴۰ تا ۵۹ ساله) می باشد . برطبق جدول لین ۴۰۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده اند . شیوه نمونه گیری دراین رساله " نمونه گیری خوشه ایی چندمرحله ایی " است. تجزیه وتحلیل درسطح توصیفی واستنباطی بااستفاده نرم افزار SPSS صورت گرفته است . آزمون فرضیه ها نشان می دهد که شیوه گذران اوقات فراغت باسطح تحصیلات ، سطح درآمدخانوار برحسب فعالیت های اجتماعی وفرهنگی ، میزان رفاه اقتصادی خانواده برحسب فعالیت های اجتماعی ، میزان نفوذ بردیگران وقدرت نفوذ برخانواده ، تاثیر جنس برفعالیت های ورزشی وتاثیر شغل بر حسب فعالیت های اجتماعی وفرهنگی درطی اوقات فراغت ، فعالیت فرهنگی در طی گذران اوقات فراغت ارتباط معنی داری بانوع مسکن و شرایط مادی بانوع فعالیت های مذهبی و ورزشی دارد .

فهرست مطالب

فصل اول

۱- کلیات

۱-۱- مقدمه

۱-۲- بیان مسئله

۱-۳- اهمیت پژوهش

۱-۴- اهداف پژوهش

فصل دوم

۲- پیشینه تحقیق

۲-۱- تحقیقات داخلی

۲-۲- تحقیقات خارجی

۲-۳- نقد تحقیقات داخلی و خارجی

فصل سوم

۳- مبانی نظری پژوهش

۳-۱- نظریه ایورموریش

۳-۲- نظریه دوروتی راجرز

۳-۳- نظریه تالکوت پارسونز

۳-۴- نظریه هربرت مارکوزه

۳-۵- نظریه ی آنتونی گیدنز

۳-۶- نظریه ی نوربرت الیاس

۳-۷- دیدگاه پسامدرنیسم

۳-۸- نظریه ی پیر بوردیو

۳-۹- چارچوب نظری پژوهش

۳-۱۰- مدل تحقیق

۳-۱۱- فرضیات پژوهش

فصل چهارم

۴- روش شناسی

۴-۱- روش و تکنیک پژوهش

۴-۲- ابزار جمع‌آوری اطلاعات

۴-۳- جامعه‌ی آماری

۴-۴- روش نمونه‌گیری

۴-۵- حجم نمونه

۴-۶- شیوه‌های اندازه‌گیری روایی پایایی ژوهش

۴-۷- واحد تحلیل

۴-۸- روش استخراج و تحلیل داده

۴-۹- تعریف نظری و عملی متغیرها

۴-۹-۱- متغیرهای مستقل

۴-۹-۲- متغیر وابسته

۴-۱۰- مراحل ساخت پرسشنامه

فصل پنجم

۵- تجزیه و تحلیل داده‌ها

۵-۲- تحلیل یافته‌ها بر اساس آمار استنباطی

۵-۲-۱- تجزیه و تحلیل دو متغیره

۵-۲-۱-۱- بررسی رابطه بین میزان تحصیلات پدر و نحوه گذران اوقات فراغت

۵-۲-۲- تجزیه و تحلیل چند متغیره

۵-۲-۲-۱- رگرسیون چند متغیره

فصل ششم

۶- بحث و نتیجه‌گیری

۶-۱- ارتباط مباحث نظری با یافته‌های پژوهش

۶-۲- پیشنهادهاى پژوهش:

۶-۳- محدودیت‌های پژوهش

۵- فهرست منابع

فصل اول

۱- کلیات

۱-۳- مقدمه

بعضی از پژوهندگان برآنند که زمان فراغت در دورانهای گوناگون همه تمدنها وجود داشته است. البته وقت استراحت به اندازه خود کار نهادی محترم است. اما زمان فراغت صفات معینی دارد که تنها از ویژگیهای تمدنی است که از انقلاب صنعتی زاده شده است. در قدیمی‌ترین جوامع کار و بازی هر دو بخش مراسم مذهبی بود، که انسانها به خاطر آمیزش با ازدواج نیاکان خود برپا می‌کرده‌اند. این هر دو فعالیت، با وجود آنکه کارکردشان از حیث عملی با هم تفاوت داشت، در زندگی اساسی اجتماع یک معنی داشتند. جشن‌های مذهبی هم تجسم کار بودند و هم تجسم بازی علاوه بر این کار و بازی اغلب با یکدیگر پیوند داشتند. تضاد میان این دو وجود نداشت یا بی‌معنی بود، زیرا بازی در کار داخل می‌شد و جزیی از آن می‌گشت. فراغت را به معنی امروزی آن در تاریخ مکتوب جوامع کشاورزی نیز نمی‌توان یافت. در تمام روزها و فصول سال کار انجام می‌گرفت. در طول سال نیز یک رشته «روز آیین» و «روز جشن» وجود داشت. روز آیین به مذهب تعلق داشت، حال آنکه روز جشن اغلب فرصتی بود برای صرف مقدار عظیمی نیرو (گذشته از غذا) و از اینرو نقطه‌ی مقابل زندگی روزمره به شمار می‌رفت، ریشه این مراسم در مذهب بود و نه در فراغت. اما امروزه برای اینکه در زندگی اکثریت کارگران فراغت ممکن گردد لازم است در جامعه به طور کلی دو شرط قبلی وجود داشته باشد. نخست اینکه بر فعالیت‌های جامعه مراسم اجباری مذهبی عموم حاکم نباشد. دوم اینکه کار، که انسان زندگی خود را به وسیله آن تأمین می‌کند، از فعالیت‌های دیگرش جدا شده است. این دو شرط ضروری تنها در زندگی اجتماع تمدنهای صنعتی و پس از صنعتی وجود دارند، نبود آنها در تمدنهای باستانی و کشاورزی به معنای نبود فراغت است (دومازیه به نقل از اسدی، ۱۳۵۲: ۳۳-۱۳).

در تعریف فراغت، در درجه اول باید متوجه تفاوت میان وقت فراغت و وقت آزاد بود. وقت آزاد به معنی وقتی که، نه تنها اضافه بر وقت کار منظم، بلکه اضافه بر کار اضافی و وقتی که صرف رفت و آمد به محل کار می‌شود، باقی می‌ماند. وقت آزاد هم وقت فراغت را دربر می‌گیرد و هم تمام فعالیت‌هایی را که خارج از حوزه کار در برابر مزد قرار دارند. نیاز فردی به

غذا خوردن، خوابیدن، مواظب سلامتی یا ظاهر خود بودن، و نیز وظایف خانوادگی، اجتماعی، مدنی و مذهبی را همه باید در وقت آزاد انجام داد.

برعکس در اینجا وقت فراغت را وقتی می‌نامیم که چهار ویژگی اساسی داشته باشد. از این ویژگی‌ها دو تای آنها می‌توان منفی نامید زیرا به نبود بعضی اجزای اجتماعی اشاره می‌کنند، و دوتای دیگر را می‌توان مثبت نام نهاد، زیرا برحسب ارضای شخصی تعریف شده‌اند:

۱- رهایی از وظایف. فراغت نتیجه‌گزينش آزادانه است. ۲- جهت نگرستن. خصلت جانب نادارانه‌ی فراغت، از حیث وسائل و هدفها، نتیجه‌رهایی آن از وظایف «اولیه» است. ۳- فراغت و سرگرمی. شرط اول فراغت جستجوی یک حالت ارضاء است، کافی است کسی بگوید «از این کار خوشم می‌آید.» ۴- فراغت و شخصیت. فراغت مستقیماً با دو چیز بستگی دارد: یکی با امکان اینکه فرد مسخ شود (مثلاً آدمی الکلی گردد) و دیگر این واقعیت که فرد آزاد است از یکپارچگی شخصیت خود در برابر حملاتی دفاع کند که یک جامعه شهری صنعتی که روز به روز حالت طبیعی خود را بیشتر از دست می‌دهد. به او وارد می‌آورد (همان).

پیش از انقلاب صنعتی کار و فراغت دو مقوله‌ی مرتبط به هم بودند و کسی نمی‌توانست میان این دو تفکیک قایل شود. با ظهور انقلاب صنعتی و تحولاتی که در پی آن برای جوامع رخ داد، اساس اقتصادی و شیوه‌ی تولید تغییر کرد و فن‌آوری‌های نوینی بکار گرفته شد و این امر موجب دگرگونی سبک زندگی و نیز جابه‌جایی در ساعات کار گردید. این پیشرفت چنان پردامنه و فراگیر بود که تمامی جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را در بر گرفت و همچنین در سطح گسترده‌ای کمیت و کیفیت اوقات فراغت را تحت تاثیر قرار داد (Mihovilovic, 1980: 98). چون ایران کشوری در حال توسعه است، سبک‌های زندگی هم در آن تغییر یافته است. فرنگیس اردلان در مطالعه‌ای که در سال ۱۹۷۸ در ایران انجام داده است این درهم آمیختگی کار و فراغت را اینچنین بیان می‌کند: در گذشته کار و فراغت در کنار هم بودند و حتی نمایش‌های مذهبی و تعزیه‌ها که اسطوره‌ای از زندگی پیامبر و بیانگر مظلومیت امام حسین(ع) در کربلا بود بصورت یک امر مهم نه بعنوان فعالیت فراغتی مطرح بود (Ardalan, 1978: 138).

۲-۱- بیان مسئله

یکی از مسائل اجتماعی مهمی که در کشورهای در حال توسعه حل نشده باقی مانده است، مسائل مربوط به اوقات فراغت می‌باشد. با توجه به اینکه ایران کشوری در حال توسعه می‌باشد اهمیت این مسئله به وضوح روشن می‌شود. دسترسی فزاینده انسان به فن‌آوری جدید و یافتن

راهکارهای ساده‌تر باعث شده است که از حدود ۱۴۰ سال پیش تاکنون، اوقات بیکاری وی در هفته تا حدود ۲ برابر افزایش یابد (Ewert & Others, 1988:44).

در گذشته به علت سکون و تخصصی نشدن کارها و کمی جمعیت مسئله اوقات فراغت تا این اندازه حاد نبود. امروزه تفریح و گذران اوقات فراغت وسیله‌ای موثر برای پرورش قوای فکری، جسمی و اخلاقی بوده و عاملی برای جلوگیری از کجرویهای اجتماعی^۱ محسوب می‌شود. اوقات فراغت مجموعه فعالیت‌هایی است که شخص پس از رهایی از تعهدات و تکالیف شغلی، خانوادگی و اجتماعی با میل و اشتیاق به آن می‌پردازد و غرضش استراحت، تفریح و توسعه دانش، به کمال رساندن شخصیت خویش، به ظهور رساندن استعدادها و خلاقیت‌ها و بالاخره بسط مشارکت آزادانه در اجتماع است (تندنویس، ۱۳۷۸: ۹۴-۱۱۰). در عصر حاضر مسأله اوقات فراغت و شیوه‌های گذران آن ابعاد مختلفی به خود گرفته است. به علت توسعه فن‌آوری و استفاده از دستگاههای خودکار، وقت استراحت کم‌تر گرفته می‌شود، و این پرسش مطرح می‌گردد که ساعات بیکاری را چگونه باید سپری کرد؟ همچنانکه افراد یک جامعه یکسان نیستند، راهکارهای متفاوتی را در اوقات فراغت خود بکار می‌گیرند. انسان امروزی نسبت به پدر و پدربزرگش کمتر کار می‌کند و از ساعات فراغت بیشتری برای سرگرمی و تفریح بهره‌مند است و در نتیجه در آزادی بیشتر بوده و از آن لذت می‌برد. این اوقات در واقع یک مسأله‌ی طبیعی- اجتماعی در قرن حاضر است. اوقات فراغت حق طبیعی انسان است و باید به عنوان احتیاج اساسی و پایه برای وی محسوب گردد.

بنابراین جهت بهره‌برداری هر چه بهتر از این اوقات، تحقیقات نسبتاً وسیعی از دیرباز شروع شده و اهمیت موضوع تا اندازه‌ای است که تحقیقات در زمان حاضر نیز پیگیری شده و طرح‌های پژوهشی متعددی در کشورهای مختلف جهان در حال اجرا می‌باشد. اوقات فراغت حدود نیمی از ساعات بیداری نوجوانان ایالات متحده را تشکیل می‌دهد، که این زمان ارتباط تنگاتنگی با شادابی و پیشرفت آنها دارد (Larson & Seepersad, 2003).

موضوع اوقات فراغت واژه جدید و غربی نیست، اما با گذشت زمان و ماشینی شدن زندگی بشری شکل جدی‌تری به خود گرفته و با کاهش ساعات کار، بر میزان آن افزوده شده است. در نتیجه به نظر می‌رسد که پیشرفت و صنعتی شدن جوامع وقت فراغت بیشتری را مهیا ساخته است. با توجه به مسئله‌ی در حال توسعه بودن ایران چگونگی گذران اوقات فراغت از اهمیت خاصی برخوردار است. پس لازم است قبل از پرداختن به اهمیت موضوع در مورد مفهوم اوقات فراغت و تعاریف مختلف آن بحث گردد:

---

¹ - Social Deviances

نامیلسون^۲ می‌گوید: "اگر واژه‌ی فراغت را ریشه‌یابی کنیم از ریشه‌ی *Licere* به معنای اجازه دادن می‌آید، لذا فراغت به معنای رخصت دادن معنی می‌دهد" (به نقل از سعیدی، ۱۳۸۳: ۱۰۳).

آماتی دومازیه می‌گوید: «فراغت، یکی از عناصر اساسی زندگی میلیونها کارگر شده است و ارتباطهای دقیقی با تمامی مسائل مهم مربوط به کار، خانواده و سیاست دارد. فراغت سه نقش اساسی دارد: زدودن خستگی، تفریح و رشد.» (احدی و محسنی، ۱۳۷۰: ۲۱۵).

از نظر کاپلان "فراغت شامل مجموعه‌ای از فعالیت‌ها، تجربه‌هاست که نسبی هستند و در زمان آزادی از وظایف انجام می‌شود." (به نقل از ذوالاکتاف، ۱۳۸۰: ۱۹).

میلر "فراغت را مجموعه‌ای از ارزش‌های ارضاء کننده و تکامل دهنده می‌داند که فرد توسط فعالیت‌های اختیاری زمان فراغت به آنها رسیده است و با آنها خود را بازآفرینی می‌کند." (به نقل از ذوالاکتاف، ۱۳۸۰: ۱۹).

پارکر "اوقات فراغت را به عنوان زمانی که شخص مجبور به انجام کار یا انجام سایر وظایف نیست تلقی می‌کند." (به نقل از هیوود و همکاران، ۱۳۸۰: ۱۷۸).

پرودون "فراغت را معادل آزادی" می‌داند و مارگارت مید بیان می‌کند که "مفهوم فراغت که زمان رهایی از کار و تولید است به تدریج به زمان مصرف تبدیل می‌شود." (به نقل از بهرام، ۱۳۵۶: ۲۵)

مارکس فراغت را "فضای رشد و پیشرفت انسان" تعریف می‌کند که انسان با فراغت از کار تکراری و یکنواخت در نظام سرمایه داری بدان می‌پردازد." (همان).

از دیدگاه جامعه‌شناسی نیز اوقات فراغت اینچنین تعریف شده است: «اوقات فراغت زمان آزادی است که فرد با توجه به شرایط و موقعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... به دنبال خواست‌های دلخواه و علایق و افکار شخصی خویش می‌رود و عمل غیر موظف و مشخص خود را انجام می‌دهد.» (کاربخش راوری، ۱۳۸۰: ۷۲۳). که این تعریف جامعه‌شناختی به علت کامل بودن نسبت به بقیه تعاریف در این پژوهش انتخاب شده است.

۳-۱- اهمیت پژوهش

بیشتر جمعیت کشور ما را جوانان تشکیل می‌دهند و مسئله‌ی فراغت در میان جوانان از اهمیت خاصی برخوردار است و به نظر می‌رسد دولت باید مسائل آنان را مورد بررسی و مطالعه قرار دهد.

² - Nomilson

"هیچ انحرافی فارغ از نحوه ی گذران اوقات فراغت جوانان نیست، هنگامیکه زمان فراغت با خلاء مواجه می‌شود یعنی جوان سرگردان باقی می‌ماند و راهی برای گذران زمان آزادش نمی‌یابد، راه و شیوه‌ای غیر متعارف بسیاری در برابرش باز می‌شود. بنابراین هیچ جامعه‌ی سالمی نمی‌تواند نسبت به زمان آزاد اعضایش بی تفاوت باقی بماند." (ساروخانی، ۱۳۷۷: ۱۹۴).

آلودگی های محیط ، پیچیدگی های ارتباطات اجتماعی ، افزایش عامل های فشار زای شغلی و تنگنا های اقتصادی زندگی مدرن ، سلامتی جسمی و روحی انسان را آسیب پذیر ساخته است. تحقیقات متعددی نشان داده اند نا بسامانی و سرگردانی انسان در اوقات فراغت به ویژه در محیط هایی که آکنده از عامل های تنش آور است زندگی شخصی و شغلی انسان ها را با بحران های متفاوتی روبرو می سازد، همچنین روشن ساخته اند که پرداختن به تفریحات سالم در اوقات بیکاری آثار مثبت و فراوانی در بهبود این وضعیت دارد (Kaplan, G.A & Others, 2001).

اوقات فراغت نقش تعیین کننده ای در سلامت جسمی و روحی افراد دارد بدیهی است چنانچه جامعه نتواند فرصت هایی برای حضور جوانان در عرصه های مختلف برای گذراندن اوقات فراغت فراهم سازد، در نهایت آنها انگیزه های لازم را از دست داده و به طور مسلم نمی توان افرادی سالم در ساختن آینده جامعه باشند. در اوقات فراغت هم آسایش روحی و روانی افراد تامین می شود و هم شخصیت آنان رشد و شکوفایی می یابد. بی شک بخشی از اهمیت اوقات فراغت به کارکرد های مثبت آن بر می گردد که عبارتند از: ۱- به آدمی فرصت می دهد که خستگی کار را از تن خود بیرون کند. ۲- از تفریح، آنگونه که جامعه آن را ممنوع بداند، در برابر آدمی دنیا های تازه، چه واقعی و چه خیالی، می گشاید که آدمی می تواند از خستگی روزانه ناشی از انجام دادن یک رشته وظایف محدود و تکراری به سوی آنها فرار کند. ۳- سرانجام آنکه فراغت به فرد امکان می دهد که کارهای تکراری و قراردادی را که در نهاد های اساسی اجتماع به او تحمیل می کنند پشت سر گذارد و به حوزه ای فراتر از خویشتن پا گذارد که در آن نیروی آفریننده اش آزادانه بتواند با ارزشهای مسلط تمدنش به مخالفت برخیزد یا آنها را تقویت کند (دومازی به نقل از اسدی: ۱۳۵۲).

اهمیت چنین پژوهش هایی از اینجا ناشی می شود که با شناخت پدیده ی فراغت و الگوهای آن در میان افراد جامعه آماری، بهتر می توان نسبت به برنامه ریزی و سیاست گذاری در این حوزه اقدام نمود. دنیای جوانان، دنیایی پر از شور، شوق، حرارت و انرژی است، دنیایی که می تواند با داشتن اوقات فراغت مناسب بسوی رشد و بالندگی استعدادهاش پیش برود و قطعاً جامعه ی ایده آل در گرو داشتن جوانان با نشاط است که می توانند استعدادهایشان را با داشتن اوقات فراغت مناسب به منصفی ظهور برسانند. بی شک جوانان بخش مهم جامعه هستند زیرا آینده جامعه در دست آنها است و جامعه ای که جوانان آن از نشاط لازم برخوردار نباشند و کسل و افسرده باشند، جامعه ای سالم نخواهد بود. البته نباید از نقش بزرگسالان هم غفلت کرد

چون آنها هستند که والدین این جوانان می‌باشند که قرار است سکان مملکت را بدست بگیرند. بزرگسالان هم افراد با تجربه جامعه محسوب می‌شوند که با تجربیات خود می‌توانند روح شادابی و سرزندگی را به جوانان منتقل نمایند و سرزندگی و نشاط لازم را برای ادامه فعالیت های آینده فراهم نمایند. مطمئناً این افراد هم به عنوان انسان و هم دارنده‌ی نقش مهم والدینی نیاز به آرامش، استراحت و در مجموع فراغت دارند، البته باید متوجه باشیم که این قشر هم به دلایل مختلف اوقات فراغتشان با قشر جوان متفاوت است. یافته‌های این تحقیق می‌تواند به برنامه‌ریزان برای شکل‌دهی به هویت جوانان کمک نماید. همچنین می‌تواند چارچوبی برای استفاده در تحقیقات بعدی باشد. این پژوهش‌ها می‌تواند به برنامه‌ریزان در جهت شکوفایی استعدادهای جوانان کمک کند.

۴-۱- اهداف پژوهش

هر پژوهش‌اهدافی را دنبال می‌کند که این اهداف جهت و مسیر پژوهش را نمایان می‌کنند. اهداف این پژوهش به دو بخش، هدف کلی و اهداف جزئی تقسیم می‌شود. هدف کلی این پژوهش بررسی مقایسه‌ای گذران اوقات فراغت بین جوانان (۱۸-۲۹ سال) و بزرگسالان (۴۰-۵۹ سال) می‌باشد.

اهداف جزئی این پژوهش عبارتند از:

- ۱- بررسی تاثیر پایگاه اجتماعی افراد با شیوه‌های گذران اوقات فراغت
- ۲- بررسی و تعیین تاثیر وضعیت اقتصادی افراد با شیوه‌های گذران اوقات فراغت
- ۳- تعیین تاثیر موقعیت فرهنگی افراد با شیوه‌های گذران اوقات فراغت
- ۴- تعیین راهکارهای مناسب برای برنامه‌ریزان اوقات فراغت جهت گروه‌های مورد مطالعه (جوانان و بزرگسالان)

فصل دوم

۲- پیشینه تحقیق

هر پدیده‌ای دارای سابقه یا پیشینه‌ای است. پدیده‌های اجتماعی وابسته به گذشته‌اند و در زنجیره‌ای از تداوم جای می‌گیرند، هویت آنها بدون در نظر گرفتن گذشته‌ای که در آن تکوین و تبلور یافته‌اند به دست نخواهد آمد، بنابراین هر تحقیق درست متضمن شناخت تحقیقات پیشین است (ساروخانی، ۱۳۷۲: ۱۴۶).

تحقیقات انجام شده در زمینه عوامل موثر بر اوقات فراغت در دو بخش، یکی تحقیقات داخلی و دیگری تحقیقات خارجی آورده شده است.

۲-۱- تحقیقات داخلی

پژوهشی توسط محسن فردرو (۱۳۷۸) تحت عنوان "پایگاه اجتماعی و مصرف کالاهای فرهنگی" با هدف پیدا کردن رابطه بین متغیرهای مستقل تحصیلات، میزان اوقات فراغت، منطقه مسکونی، جنسیت، قومیت، پایگاه اقتصادی و اجتماعی با متغیرهای وابسته از قبیل استفاده از تلویزیون، تئاتر، سینما، رادیو، کتاب، ویدئو، روزنامه، موسیقی، ورزش، فعالیت‌های هنری و ماهواره انجام گرفت. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای و تصادفی سیستماتیک و روش جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بود. نتایج فرضیات نشان می‌دهد که بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و مصرف کالاهای فرهنگی و اوقات فراغت بجز تلویزیون و فعالیت‌های هنری رابطه مثبت و معنا داری وجود دارد. رابطه منطقه مسکونی و میزان مصرف نیز تایید شد، میزان تحصیلات نیز بر کالاهای فرهنگی اثر مثبتی نشان می‌دهد، رابطه بین جنسیت و مصرف کالاهای فرهنگی بجز در مورد ماهواره با برتری مردان و فعالیت‌های هنری با برتری زنان تایید شد.

در مطالعه‌ای که توسط عباس شهبازی و همکارانش (۱۳۷۹) با عنوان "وضعیت گذران اوقات فراغت جمعیت بالای ۱۰ سال منطقه شمال غرب تبریز" صورت گرفت. بر اساس این تحقیق اوقات فراغت نقش تعیین‌کننده‌ای در سلامت جسمی و روحی افراد دارد. از آنجا که اطلاعات صحیح و جدید زمینه‌ساز تصمیم‌گیری منطقی می‌باشد، وضعیت گذران اوقات فراغت جمعیت

بالای ده سال منطقه شمال غرب تبریز در قالب طرح بررسی وضعیت موجود به منظور دستیابی به جدیدترین اطلاعات در سال ۱۳۷۹ بررسی گردید. در این مطالعه توصیفی مقطعی، ۳۴۱۷ فرد بالای ده سال با روش نمونه گیری تصادفی سیستماتیک انتخاب و در منازل خود به سؤالات پرسشنامه پاسخ دادند. یافته ها نشان می دهد که حدود ۵۰٪ افراد بالای ده سال اوقات فراغت خود را به نوعی در منزل میگذرانند که ۲۰/۵٪ به استراحت، ۱۵/۶٪ به مطالعه ۱۲/۷۰٪ به تماشای تلویزیون و ۰/۹٪ به گوش دادن به رادیو میپردازند. انجام فعالیتهای ورزشی در اوقات فراغت در مردان ۱۴/۵٪ و در زنان ۱/۵٪ میباشد. گروه سنی ۱۰-۲۰ ساله بیش از سایرین در اوقات فراغت خود به تماشای تلویزیون میپردازند ۱۸٪. گروههای مختلف جمعیت نیازهای متفاوتی در اوقات فراغت دارند که مدیران امور باید در جهت تأمین آنها برنامه ریزی مؤثرتری کنند.

در پژوهشی که توسط معصومه صابریان و همکارانش (۱۳۸۰) با عنوان " بررسی وضعیت اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و نحوه گذران اوقات فراغت سالمندان ساکن در مناطق شهری تحت پوشش دانشگاه علوم پزشکی سمنان " صورت گرفت، نتایج زیر بدست آمده است. با پیشرفت علم پزشکی، امید به زندگی افزایش یافته و جوامع را با افزایش جمعیت سالمندان روبرو ساخته است. برنامه ریزی جهت ارائه هرگونه خدمات، نیازمند شناخت نیازهای واقعی سالمندان است. آگاهی و دستیابی به نیازهای واقعی آنان به برنامه ریزان کمک می کند تا با توجه به خواست و نیاز آنان برنامه ریزی نمایند. این تحقیق به منظور تعیین وضعیت اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و نحوه گذران اوقات فراغت سالمندان انجام گرفت. طی یک پژوهش توصیفی - تحلیلی، ۱۰۲۴ نفر از سالمندان، با استفاده از پرسشنامه و به روش نمونه گیری خوشه ای مورد بررسی قرار گرفتند. برای تحلیل داده های کیفی، داده ها به صورت کمی درآمده و رتبه بندی «خوب، متوسط و ضعیف» انجام شد. از آزمون های Chi 2 و ضریب همبستگی اسپیرمن در سطح معنی داری ۵ درصد استفاده گردید. یافته ها نشان داد که اکثر سالمندان (۶۹/۲۳٪) وضعیت اقتصادی متوسط دارند و وضعیت اجتماعی بیشتر آنان (۶۹/۰۲٪) نیز متوسط می باشد. وضعیت بهداشتی سالمندان نیز بیانگر وجود اختلالاتی مانند افزایش فشار خون (۸۰/۶٪) و مشکلات دفعی (۷۶/۷٪) می باشد. گرچه وجود مشکلات بینائی (۴۶/۹٪)، شنوایی (۲۹/۳٪) و حرکتی (۲۸/۲٪) نیز قابل توجه بود. ارتباط معنی دار بین وضعیت اقتصادی و جنس (p=۰,۰۰۰۳) سن و وضعیت اجتماعی (P= ۰,۰۰۰) مشاهده گردید؛ در سایر موارد ارتباط معنی دار نبود. نتیجه اینکه متوسط بودن وضعیت اقتصادی سالمندان نشان می دهد که این قشر جامعه نیز به مراقب بیشتری از نظر مالی دارند. نتایج همچنین نشان داد که وضعیت فعالیت های اجتماعی اکثر سالمندان در حد متوسط است که می تواند ناشی از افزایش سن و از بین رفتن انگیزه های زندگی باشد. در مجموع اکثر سالمندان مشکلات جسمانی زیادی را مطرح

کرده‌اند که توجه برنامه‌ریزان سیستم بهداشت و درمان جامعه را به کمک به سالمندان طلب می‌نماید.

پژوهشی دیگر توسط فریدون تند نویس (۱۳۸۱) با عنوان "جایگاه ورزش در اوقات فراغت زنان ایرانی" صورت گرفت نتایج زیر بدست آمد. هدف پژوهش حاضر، توصیف میزان، زمان و محل گذران اوقات فراغت و انواع فعالیت‌های فراغتی، مورد علاقه و فعالیت های روزانه، هفتگی و سالیانه، ارتباط بین رضایت مندی از گذران اوقات فراغت با تعداد فرزندان، سطح تحصیلات، میزان پرداختن به فعالیت‌های بدنی در اوقات فراغت در بین زنان ایرانی بوده است. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه زنان ۲۰ تا ۶۵ ساله شهری است که ۰.۸٪ آنها به عنوان نمونه به شکل تصادفی انتخاب و پرسشنامه تهیه شده ($R=80$) بین آنان توزیع و جمع آوری شد. سطح تحصیلی ۷۰ درصد افراد مورد آزمون دیپلم یا زیر دیپلم و میانگین تعداد فرزندان آنان ۳ نفر بوده است. میزان اوقات فراغت روزانه آنان ۳/۸ ساعت می باشد. و تماشای تلویزیون با میانگین ۱۳۲ دقیقه بالاترین فعالیت فراغتی آنان را تشکیل می دهد. یک چهارم آنان از نحوه گذران اوقات فراغت خود راضی هستند. ۴۳/۵ درصد آنان با انگیزه کسب نشاط و احساس لذت ورزش می کنند. بین میزان اوقات فراغت و مقدار ورزش هفتگی ارتباط معنی داری مشاهده شد، تعداد فرزندان و سطح تحصیلات و مقدار پرداختن به ورزش پیشگوی معنی داری برای رضایت از گذران اوقات فراغت بوده است.

در پژوهشی که توسط حمید سوری (۱۳۸۱) با عنوان "رابطه فعالیت‌های بدنی بزرگسالان در اوقات فراغت با بهره گیری از خدمات بهداشتی درمانی در اهواز" صورت گرفت نتایج زیر حاصل شد فعالیت های بدنی از عوامل موثر در پیشگیری از ابتلا به بیماری‌های مختلف بشمار می‌آید. شناسایی فعالیت های بدنی در زیر گروه‌های جمعیتی و نقشی که می‌توانند در کاهش دفعات بیماری و استفاده از خدمات درمانی داشته باشند با اهمیت است. هدف این بررسی تعیین الگوی فعالیت های بدنی در اوقات فراغت افراد بالغ اهوازی و ارتباط آنها با استفاده از مراقبت های بهداشتی درمانی است. این تحقیق بر روی ۱۶۰۰ نفر از افراد ۱۸ تا ۸۴ ساله ساکن شهر اهواز انجام شده است. اطلاعات مورد نیاز بصورت مصاحبه و تکمیل پرسشنامه جمع آوری شده است. کمتر از نیمی از افراد مورد مطالعه انجام فعالیت بدنی را در اوقات فراغت خود (حداقل ۲۰ دقیقه در هفته) گزارش نمودند. این فعالیت ها با افزایش سن کاهش ($P=0.002$) و با افزایش سطح تحصیلات افزایش نشان داده است ($P<0.001$). اما اختلاف معنی داری با وضعیت اقتصادی وجود نداشت. فعالیت های بدنی در مردان نیز نسبت به زنان بیشتر بود ($P<0.001$). عدم انجام فعالیت های بدنی با دفعات استفاده از خدمات بهداشتی درمانی، بستری در بیمارستان و وجود فشار خون بالا رابطه معنی داری را نشان داد ($P<0.05$). ضرورت تشویق و آموزش مردم به انجام فعالیت های بدنی در گروه‌های مختلف جمعیتی خصوصا زنان، افراد مسن تر و افراد کم سوادتر پیشنهاد می‌شود

ایجاد فرصت های مناسب از جمله امکانات لازم ورزشی و در دسترس بودن این امکانات در انجام بیشتر فعالیت های بدنی جمعیت مورد نظر توصیه می گردد.

در پژوهشی که توسط الهام پور حسین و محمد جعفر پاک سرشت (۱۳۸۲) با عنوان "بررسی الگوی گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه شهید چمران" صورت گرفت دو هدف دنبال می شد: (۱) شناسایی الگوی گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه شهید چمران و (۲) بررسی نحوه گذران این اوقات با توجه به عواملی همچون جنسیت، وضعیت اجتماعی - اقتصادی، گروه آموزشی، عملکرد تحصیلی، سکونت در خوابگاه و محل تولد. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانشجویان ورودی سال ۱۷۸ تشکیل می دهد که از بین آنها یک نمونه ۶۴۱ نفری به صورت تصادفی انتخاب گردید. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته است که ضمن نظر خواهی از دانشجویان و پس از اجرای آزمایشی آن روی ۶۰ نفر و انجام اصلاحات لازم تدوین شد. داده های پژوهش اطلاعات مفصلی را درباره انواع و اقسام فعالیت هایی که دانشجویان در اوقات فراغت خود نسبت به انجام آنها علاقمند یا عملاً انجام می دهند نشان می دهد. دامنه این فعالیت ها از انواع فعالیتهای ورزشی گرفته تا تماشای تلویزیون، مطالعه کتب غیر درسی و ... گسترده است. از نظر جنسیتی تفاوت های معنی داری بین علایق پسران و دختران و نوع و مخصوصاً مدت زمان پرداختن به این فعالیت ها دیده می شود. وضعیت های اجتماعی سه گانه (بالا، متوسط، پائین) نیز تفاوت هایی را نشان می دهد. این موضوع در باره گروه آموزشی، عملکرد تحصیلی و محل سکونت نیز صدق می کند. دختران دانشجو چه از لحاظ وجود امکانات لازم و چه از لحاظ دسترسی به آنها نسبت به پسران محدودیت بیشتری دارند. با توجه به نتایج تحقیق پیشنهادهایی برای بهبود امکانات و وسایل اوقات فراغت ارائه شده است.

در پژوهشی دیگر توسط سید امیر احمد مظفری و علی محمد صفا نیان (۱۳۸۱) با عنوان "نحوه گذراندن اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه های آزاد اسلامی کشور، با تاکید بر فعالیت های ورزشی" صورت گرفت نتایج زیر بدست آمد. به منظور تعیین و بررسی نحوه گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه های آزاد اسلامی و نقش ورزش در گذراندن این اوقات، شش هزار نفر از دانشجویان دوره کارشناسی (۳۲۸۴ نفر دانشجوی پسر و ۲۷۱۶ نفر دانشجوی دختر) دانشگاه های آزاد اسلامی، از ۳۰ واحد دانشگاهی زیر نظر سازمان مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی از ۱۲۶ واحد دانشگاهی، از ۱۰ منطقه آموزشی کشور برای نمونه آماری انتخاب شدند و به دو پرسش نامه ویژه پاسخ دادند. پس از گرفتن اطلاعات از آزمودنی ها نتایج تحقیق نشان داد، میانگین ساعت های فراغت دانشجویان دانشگاه های آزاد اسلامی کشور ۲۷۵ دقیقه در شبانه روز بوده است که زمان فراغت بیشترین درصد دانشجویان عصرها بین ساعت ۱۷ تا ۲۰ و محل گذران بیشترین درصد دانشجویان (۶۶/۵) در منزل بوده است. از مهم ترین فعالیت های فراغتی دانشجویان در اوقات فراغت با توجه به امکان های موجود در طول ترم تحصیلی شامل:

تماشای تلویزیون، شنیدن موسیقی، مطالعه غیر درسی، هم صحبتی با دوستان و ورزش بوده است. نتایج تحقیق نشان داد، میانگین زمان ورزش دانشجویان در اوقات فراغت ۱۸۸ دقیقه در هفته بود. رشته های ورزشی دانشجویان پسر به ترتیب شامل: پیاده روی، فوتبال، والیبال، نرمش، دویدن و رشته های ورزشی دانشجویان دختر به ترتیب شامل: پیاده روی، کوهنوردی، دویدن و بدنسازی بود. بین متغیر سن با میزان اوقات فراغت دانشجویان، بین میزان اوقات فراغت و میزان پرداختن به ورزش دانشجویان رابطه معنی داری وجود داشته است، در حالی که بین برخی متغیرهای مورد مطالعه مثل وضعیت تاهل، رشته تحصیلی، محل سکونت و درآمد با دو متغیر تابع میزان اوقات فراغت و میزان پرداختن به ورزش تفاوت معنی داری وجود داشته است.

در پژوهشی که توسط سعید معید فر (۱۳۸۳) با عنوان " تمایز جنسی روستاییان در کار، فراغت، فعالیت و مصرف کالاهای فرهنگی " صورت گرفت نتایج زیر بدست آمد: این مقاله درصدد است با توجه به داده های آماری یکی از طرح های ملی ابتدا وضعیت فعالیت، تحصیل، فراغت و مصرف کالاهای فرهنگی زنان در روستاهای ایران را توضیح داده و سپس با ارجاع به نظریه های فمینیستی تحلیلی از نابرابری و یا تمایز جنسی در روستاهای کشور ارائه نماید. نتایج این تحقیق عمدتاً فرض های مبتنی بر نظام های اقتدارگرایانه پدرسالار و نظام تولید و تقسیم کار اجتماعی مبتنی بر جنسیت و ارزش ها و نگرش های معطوف به جنسیت را تقویت می کند. البته، تفاوت دو جنس از نظر فعالیت های هنری و ورزشی از همان سال های اولیه کودکی تا حدودی فرض مبتنی بر خلقت متفاوت زن و مرد در برخی تمایلات را نیز تأیید می کند. دختران و پسران به خاطر برخی از ویژگی های زیستی - روانی که تا حدودی مستقل از روندهای فرهنگی - اجتماعی است علایق متفاوتی دارند. هر چند این تفاوت ها در دوران بعدی زندگی مورد تأکید بیشتر قرار می گیرند و شدت می یابند. همچنین، براساس داده های این تحقیق مشخص شده است که به خاطر نیاز بیشتر به حضور زنان در جامعه و گسترش نظام های تعلیم و تربیت جدید و روند مدرن شدن در روستاها در نگرش سنتی روستاییان مبنی بر تقلیل نقش زنان به خانه داری و نگهداری بچه تغییراتی آغاز شده و رو به گسترش است.

حمید قائم و همکارانش (۱۳۸۴) پژوهشی را تحت عنوان " بررسی چگونگی گذران اوقات فراغت و همبسته های آن " در بین دانشجویان علوم پزشکی شیراز با هدف شناسایی علایق و گرایشات دانشجویان و میزان اطلاع آنها از امکانات دانشگاه جهت برنامه ریزی صحیح مسئولین دانشگاه مطابق با سلیقه های دانشجویان انجام داده اند. آنها داده های این پژوهش را با استفاده از پرسشنامه همراه با مصاحبه و استفاده از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای از ۳۵۶ دانشجو جمع آوری کردند. یافته های این پژوهش نشان داد که عمده ترین فعالیت های دانشجویان به ترتیب استراحت، تفریح، مطالعه کتاب های درسی و غیر درسی بود، که متوسط مطالعه غیر درسی دانشجویان علوم پزشکی شیراز نسبتاً بالا بود. این محققان چنین نتیجه می گیرند که